

РОЗДІЛ 3
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО;
МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.961

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ПОРЯДКУ ВЧИНЕННЯ ВИКОНАВЧОГО НАПISУ НОТАРІУСОМ
SPECIFIC ISSUES OF LEGAL REGULATION
OF THE ORDER OF A NOTARY EXECUTIVE INSCRIPTION

Вовк М.З.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

Юркевич Ю.М.,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

Однією із найбільш ефективних та дієвих форм позасудового захисту прав та законних інтересів особи є їх захист нотаріусом шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі. Дослідження питань правового регулювання порядку вчинення виконавчого напису нотаріусом має важливе значення, оскільки він є підставою для примусового виконання рішень органами державної виконавчої служби (державними виконавцями) або приватними виконавцями. Стаття присвячена окремим питанням правового регулювання порядку вчинення виконавчого напису нотаріусом. У статті проаналізовано такі умови вчинення виконавчого напису: безспірність заборгованості; наявність документів, зазначених в законодавстві; дотримання строків давності для вчинення виконавчого напису. Також здійснено порівняльний аналіз понять безспірної заборгованості та безспірного порядку стягнення заборгованості.

Окрему увагу приділено дослідженню питань строку давності для вчинення виконавчого напису. Проаналізовано правову позицію Великої Палати Верховного Суду про те, що загальний строк давності для вчинення виконавчого напису пов'язаний зі строком позовної давності та становить три роки незалежно від суб'єктного складу сторін правовідносин. При цьому Велика Палата Верховного Суду також відступила від правового висновку про те, що інший строк давності вчинення виконавчого напису може бути збільшений за домовленістю сторін. Велика Палата Верховного Суду вважає, що інший строк давності для вчинення виконавчого напису нотаріуса повинен прямо передбачатися законом і не може бути змінений за домовленістю сторін. З такою позицією слід погодитись, адже укладання договору, який відповідає вимогам законодавства та моральним засадам суспільства, є підставою виникнення зобов'язань тільки у його сторін, а тому строк, обумовлений договором, не можна вважати строком, який встановлений законом. На підставі аналізу законодавства, судової практики та узагальнення позицій науковців і юристів-практиків обґрунтовано авторську позицію щодо можливості ототожнення відповідних строків. За результатами дослідження зроблено висновки щодо перспектив врегулювання досліджуваних відносин.

Ключові слова: виконавчий напис, нотаріус, захист цивільних прав та інтересів, спосіб захисту цивільних прав та інтересів, строк давності для вчинення виконавчого напису, строк позовної давності.

The notary protection by the order of an executive inscription on a debt document has become one of the most effective forms of extrajudicial protection of the rights and legitimate interests of a person. Investigation of the issues of legal regulation of the procedure for order an executive inscription by a notary is important, as it is the basis for enforcement of decisions by bodies of the state executive service (public executors) or private executors. The article has been devoted to certain issues of legal regulation of the procedure for order a notary executive inscription. In the article it have been analyzed the conditions of the executive inscription: indebtedness of debt; availability of documents specified in the legislation; compliance with the statute of limitations for the executive inscription. A comparative analysis of the concepts of indisputable debt and indisputable order of debt collection has been also made.

The particular attention has been paid to the study of the limitation period for the order of the notary executive inscription. The legal position of the Grand Chamber of the Supreme Court has been analyzed that the general limitation period for order a notary executive inscription is connected with the limitation period and is three years irrespective of the subjective composition of the parties to the legal relationship. Thus, the Grand Chamber of the Supreme Court also has departed from the earlier legal finding that another limitation period for order the notary executive inscription may be extended by the agreement of the parties. In opinion of the Grand Chamber of the Supreme Court, another limitation period for committing the notary's executive inscription must be expressly provided for by law and cannot be altered by the parties' agreement. This position should be agreed, since the conclusion of a contract that complies with the requirements of the legislation and the moral principles of society – is the basis of obligations only for its parties, and therefore the term stipulated by the contract can not be considered as a statutory term. Based on the analysis of the legislation, the case law and the generalization of the positions of scientists and practitioners, the authors' position regarding the possibility of identification of the respective terms has been substantiated. According to the results of the investigation, conclusions regarding the prospects of settling the relations under study have been drawn.

Key words: executive inscription, notary public, defense of civil rights and interests, method of protection of civil rights and interests, statute of limitations for order a notary executive inscription, limitation period.

Постановка проблеми. У ст. 55 Конституції України [1] закріплене право на захист прав і свобод людини і громадянина судом, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, відповідними міжнародними судовими установами чи органами міжнародних організацій, членом або учасником яких є наша держава. Встановлено, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від пору-

шень і протиправних посягань. Ця норма конкретизована у ст. 15 Цивільного кодексу України [2] (далі – ЦК України), яка закріплює право кожної особи на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оскарження. У цивільному законодавстві України передбачено низку форм позасудового захисту прав та законних інтересів особи. Одним із найбільш дієвих з них вважається захист цивільних прав та інтересів нотаріусом.

Зокрема, відповідно до ст. 18 ЦК України [2] нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом. Як слушно стверджує М. Дякович, зміст захисту в нотаріальному провадженні становить система способів і засобів, передбачених цивільним і сімейним законодавством, спрямованих на визнання або підтвердження майнових чи особистих немайнових прав, а також відновлення становища суб'єкта сімейних відносин, яке існувало до правопорушення [3, с. 57]. Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження» [4] виконавчий напис нотаріуса є підставою для примусового виконання рішень органами державної виконавчої служби (державними виконавцями) або приватними виконавцями.

Стан опрацювання цієї проблеми, попри існування численних публікацій та досліджень, з огляду на різні підходи до правозастосування є недостатнім. Питання правового регулювання порядку вчинення виконавчого напису та окремі його аспекти були висвітлені в працях багатьох правників, зокрема таких, як М. Гвагвалія, М. Дякович, П. Левицький, А. Порайко, Р. Посікіра, А. Серветник, В. Устименко, С. Яценко. Однак дослідження цієї проблеми в умовах реформування вітчизняного законодавства досі залишається актуальним.

Метою статті є теоретичний аналіз окремих питань правового регулювання порядку вчинення виконавчого напису та формулювання авторського бачення перспектив законодавчого регулювання цих відносин.

Виклад основного матеріалу. Порядок вчинення виконавчих написів регулюється главою 14 Закону України «Про нотаріат» [5] та главою 16 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 [6].

Нотаріуси вчиняють виконавчі написи на документах, що встановлюють заборгованість, для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна. Постановою Кабінету Міністрів України від 29.06.1999 р. № 1172 був затверджений Перелік документів, за якими стягнення заборгованості проводиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів [7].

У ст. 88 Закону України «Про нотаріат» визначаються такі умови вчинення виконавчого напису: 1) безспірність заборгованості; 2) наявність документів, зазначених в законодавстві; 3) дотримання строків давності для вчинення виконавчого напису.

М.М. Гвагвалія слушно звертає увагу на те, що не є тотожними поняття «безспірність заборгованості» та «безспірний порядок стягнення заборгованості», оскільки вони співвідносяться як зміст та форма певної правової дії [8, с. 10].

Безспірне стягнення заборгованості передбачає наявність таких правовідносин, які виключають можливість їх оскарження. Доведення безспірності вимоги досягається через подання стягувачем нотаріусу необхідного пакету документів, за результатами аналізу яких останній може однозначно впевнитись у відсутності будь-якого спору [9]. Однак, як зазначено у постанові Першої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 23.01.2018 р. (справа № 310/9293/15), сам факт подання стягувачем відповідних документів нотаріусу не свідчить про відсутність спору стосовно заборгованості [10].

Що стосується кожного окремого виду стягнення, то у Переліку документів, за якими стягнення заборгованості проводиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 29.06.1999 р. № 1172, визначено конкретні документи, які необхідно надати нотаріусу при зверненні до нього з проханням вчинити виконавчий напис. За відсутності хоча б одного документа з визначеного переліку у вчиненні виконавчого напису повинно

бути відмовлено. Усі надані документи мають бути належним чином оформлені. Якщо надані документи не відповідають загальним вимогам, що ставляться до нотаріальних документів (наприклад, не підписані належною особою, не скріплені печаткою відповідної установи, містять підчистки, необумовлені виправлення або доповнення), виконавчий напис не може бути вчинений.

Ще однією умовою для вчинення виконавчого напису є дотримання строків давності. Так, згідно з ч. 1 ст. 88 Закону України «Про нотаріат» нотаріус вчиняє виконавчі написи за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями – не більше одного року. Якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено інший строк давності, виконавчий напис видається у межах цього строку [5].

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 02.07.2019 р. (справа № 916/3006/17) висловила правову позицію, що загальний строк для звернення до нотаріуса із заявою про вчинення виконавчого напису становить три роки незалежно від суб'єктного складу сторін правовідносин, а якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено іншу позовну давність, виконавчий напис видається у межах цього строку. Основними аргументами на користь цієї позиції були такі. По-перше, Велика Палата Верховного Суду вважає, що строк для звернення до нотаріуса із заявою про вчинення виконавчого напису в контексті застосування положень ст. 88 Закону «Про нотаріат» безпосередньо пов'язаний із позовною давністю, встановленою ЦК України. Ст. 88 Закону України «Про нотаріат» містить різні строки для звернення до нотаріуса (три роки у відносинах за участю громадян і один рік для відносин за участю підприємств, установ і організацій), оскільки на момент ухвалення Верховною Радою України цього Закону діяв Цивільний кодекс Української РСР 1963 року, яким позовна давність визначалася залежно від суб'єктного складу сторін правовідносин (три роки у відносинах за участю громадян і один рік у справах за участю підприємств, установ і організацій). Після внесення змін до Цивільного кодексу УРСР у 1995 році, а також після вступу в дію нового ЦК України у 2004 році строки, встановлені у ст. 88 Закону України «Про нотаріат», не були приведені у відповідність до позовної давності, яка вже стала визначатися залежно від сутності позовних вимог, а не за суб'єктною ознакою. По-друге, відмінність у питанні вчинення виконавчого напису стосовно майна залежно від статусу учасників відносин без об'єктивного та розумного обґрунтування створює для них нерівні умови у правовідносинах щодо реалізації права на мирне володіння майном. Першою умовою є те, що встановлення для юридичної особи-кредитора порівняно з фізичною особою-кредитором меншого строку для звернення до нотаріуса для вчинення ним виконавчого напису стосовно майна юридичних осіб-боржників є дискримінацією юридичної особи-кредитора за ознакою її статусу. Другою умовою є те, що встановлення для юридичної особи-кредитора більшого строку для звернення до нотаріуса для вчинення ним виконавчого напису стосовно майна фізичної особи-боржника порівняно з юридичною особою-боржником є дискримінацією фізичної особи-боржника за ознакою її статусу [11].

Варто, однак, зазначити, що сьогодні у законодавстві існує багато інших норм, які встановлюють різні правила для учасників цивільних відносин зі статусом та без статусу суб'єкта господарювання. Наприклад, у ч. 5 ст. 36 Закону України «Про іпотеку» передбачені різні наслідки завершення позасудового врегулювання. Зокрема, після завершення позасудового врегулювання будь-які наступні вимоги іпотекдержателя щодо виконання основного зобов'язання боржником-фізичною особою є недійсними, якщо інше не визначено договором

іпотеки, договором про надання кредиту чи договором про задоволення вимог іпотекдержателя, а вимоги іпотекдержателя щодо виконання основного зобов'язання боржником-юридичною особою або фізичною особою-підприємцем є дійсними, якщо інше не визначено договором іпотеки, договором про надання кредиту чи договором про задоволення вимог іпотекдержателя [12].

Крім цього, ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» передбачені різні ставки судового збору для фізичних та юридичних осіб. Зокрема, у разі подання до суду позовної заяви майнового характеру юридичною особою ставка судового збору встановлюється в розмірі 1,5% ціни позову, але не менше 1 розміру і не більше 350 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Натомість у разі подання до суду позовної заяви майнового характеру фізичною особою або фізичною особою-підприємцем ставка судового збору встановлюється в розмірі 1% ціни позову, але не менше 0,4 розміру та не більше 5 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. У разі подання до суду позовної заяви немайнового характеру юридичною особою або фізичною особою-підприємцем ставка судового збору становить 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а фізичною особою – 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб [13].

Окремі науковці слушно звертають увагу на те, що Велика Палата Верховного Суду, визнавши норму ст. 88 Закону України «Про нотаріат» дискримінаційною, не вирішила питання про відповідність її Конституції. Не застосовувати закон суд може лише у тому випадку, якщо цей закон (норма) суперечить Конституції [14]. Якщо прийняти обраний Великою Палатою Верховного Суду підхід про дискримінацію, то можна не застосовувати положення наведених вище законодавчих норм.

Якщо ототожнювати строк давності вчинення виконавчого напису зі строком позовної давності, то, безумовно, з врахуванням положень ст. 4 ЦК України про ЦК як основний акт цивільного законодавства цитована позиція Великої Палати Верховного Суду є аргументованою. Водночас щодо пов'язаності строку давності вчинення виконавчого напису зі строком позовної давності у юридичній літературі звертається увага на помилковість їх ототожнення, адже відповідні строки мають різну правову природу, оскільки вони стосуються різних способів захисту. Зокрема, строк для вчинення виконавчого напису стосується нотаріальної форми захисту цивільних справ, а строк позовної давності – судової форми захисту цивільних справ. Так, В. Устименко та С. Яценко слушно стверджують, що природа строку позовної давності нерозривно пов'язана з наявністю спору, а виконавчий напис нотаріуса вчиняється лише в тому разі, якщо спір відсутній [15]. Р.Р. Посікіра та А.М. Порайко зазначають, що строк давності вчинення виконавчого напису за своєю правовою

природою не є позовною давністю, оскільки відповідна дія є окремим (позасудовим) способом захисту цивільних справ. Під час вчинення виконавчого напису не застосовуються такі інститути позовної давності, як зміна тривалості позовної давності (ст. 259 ЦК України), зупинення перебігу позовної давності (ст. 263 ЦК України), переривання перебігу позовної давності (ст. 264 ЦК України) тощо. Крім цього, жодною нормою права не передбачена можливість продовження строків вчинення нотаріусом виконавчих написів, що ще раз увиразнює відмінність строку, встановленого ч. 1 ст. 88 Закону України «Про нотаріат», від строку позовної давності [16, с. 109].

Аналогічну позицію зайняв і Касаційний господарський суд Верховного Суду. Так, у своїй ухвалі від 24.10.2019 р. (справа № 916/313/18) він відступив від правового висновку Великої Палати Верховного Суду, викладеного в постанові від 02.07.2019 р. (справа № 916/3006/17). Цей висновок стосувався пов'язаності строку для звернення до нотаріуса з заявою про вчинення виконавчого напису в контексті застосування положень ст. 88 Закону України «Про нотаріат» із позовною давністю, встановленою ЦК України. В ухвалі Касаційного господарського суду Верховного Суду вказано, що норми Закону України «Про нотаріат» не підлягають розширеному тлумаченню з огляду на самостійність судової та нотаріальної форми захисту цивільних прав та позовної давності як цивільно-правового інституту, пов'язаного саме із позовною формою захисту прав судом. З огляду на зміст ст. 18 ЦК України звернення особи до нотаріуса за виконавчим написом є окремим способом захисту, відмінним від судового, тому визначені у ст. 88 Закону України «Про нотаріат» строки є елементом встановленого цим Законом порядку захисту цивільних прав нотаріусом. Вони не є позовною давністю і не можуть застосовуватися згідно з правилами ЦК України про позовну давність. Отже, нотаріус має право вчинити виконавчий напис із дотриманням строків, встановлених ст. 88 Закону України «Про нотаріат» [17].

Висновки. Підсумовуючи наведене і конкретизуючи деякі питання, необхідно вказати, що Велика Палата Верховного Суду у постанові від 02.07.2019 р. (справа № 916/3006/17) відступила від правового висновку про те, що інший строк давності вчинення виконавчого напису може бути збільшений за домовленістю сторін. Велика Палата Верховного Суду вважає, що інший строк давності для вчинення виконавчого напису нотаріуса повинен прямо передбачатися законом і не може бути змінений за домовленістю сторін. З такою позицією слід погодитись, адже укладання договору, який відповідає вимогам законодавства та моральним засадам суспільства, є підставою виникнення зобов'язань тільки у його сторін. Отже, строк, встановлений договором, не можна вважати строком, який встановлений законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 21.01.2020).
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 21.01.2020).
3. Дякович М.М. Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом : монографія. Київ : Істина, 2014. 520 с.
4. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> (дата звернення: 21.01.2020).
5. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 21.01.2020).
6. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12> (дата звернення: 21.01.2020).
7. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 29.06.1999 р. № 1172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF> (дата звернення: 21.01.2020).
8. Гвагвалія М.М. Виконавчий напис нотаріуса: питання безспірності заборгованості. *Цивілістична процесуальна думка*. 2017. № 1. С. 10–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tsprv_2017_1_4 (дата звернення: 21.01.2020).
9. Серветник А.Г. Виконавчий напис нотаріуса: поняття та ознаки. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipr_2017_2_7 (дата звернення: 21.01.2020).

10. Постанова Першої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 23.01.2018 р. у справі № 310/9293/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71825964> (дата звернення: 21.01.2020).
11. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 02.07.2019 р. у справі № 916/3006/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83589983> (дата звернення: 21.01.2020).
12. Про іпотеку : Закон України від 05.06.2003 р. № 898-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15> (дата звернення: 21.01.2020).
13. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17> (дата звернення: 21.01.2020).
14. Левинський П. Велика Палата ВС своїм рішенням змінила пряму норму Закону «Про нотаріат». URL: https://zib.com.ua/ua/138979-velika_palata_vs_svoim_rishennyam_zminila_pryamu_normu_zakon.html (дата звернення: 21.01.2020).
15. Устименко В., Яценко С. Позовна давність та строк на вчинення виконавчого напису: проблеми співвідношення і застосування. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/pozovna-davnist-ta-strok-na-vchinennya-vikonavchogo-napisu-problemi-spivvidnoshennya-i-zastosuvannya.html> (дата звернення: 21.01.2020).
16. Посікіра Р.Р., Порайко А.М. Іпотека: правові висновки Верховного Суду. Львів : Західноукраїнський консалтинг-центр. 336 с.
17. Ухвала Касаційного господарського суду Верховного Суду від 24.10.2019 р. у справі № 916/313/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85211446> (дата звернення: 21.01.2020).